

RECONSIDERAREA UNOR PROPUNERI ETIMOLOGICE DIN *TOPONIMIA ROMÂNEASCĂ DE IORGU IORDAN*

DANIELA BUTNARU, ANA-MARIA PRISACARU
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”,
Academia Română, Filiala Iași

Reconsideration of some etymological proposals from *Romanian Toponymy* by Iorgu Iordan

Abstract: 60 years after its publication, *Romanian Toponymy*, the work of the linguist Iorgu Iordan, is still a mandatory reference point for many researches on place names in Romania. It is probably the richest work in examples of toponyms from the entire territory of the country, with classifications according to various criteria (topographic, social, historical, psychological) and phonetic, grammatical, and etymological comments. The aim of this paper is to make several necessary amendments to some etymological solutions from the aforementioned work and, consequently, to the classification of certain toponyms in specific categories. Our proposals for correction are based on consulting numerous volumes of documents, linguistic studies and regional monographs, which bring new information to the attention of those interested, requiring a change in the etymological perspective in the case of certain toponyms.

Keywords: etymologies, toponyms, documents, *Toponimia românească*, Iorgu Iordan.

La 60 de ani de la publicare, lucrarea lingvistului Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, este încă un punct de referință obligatoriu pentru multe cercetări asupra numelor de locuri din România, fiind probabil sinteza cea mai bogată în exemple de toponime de pe teritoriul țării noastre, cu clasificări în funcție de diverse criterii (topografice, sociale, istorice, psihologice) și comentarii de natură fonetică, gramaticală, etimologică. Plecând de la constatarea failibilității soluțiilor etimologice propuse pentru unele toponime în această lucrare, aspect deloc surprinzător în contextul bogăției de material supus analizei de către marele lingvist, intenția noastră în aceste pagini este de a aduce câteva amendamente necesare la unele etimologii toponimice și, în consecință, la categorisirea toponimelor care vor fi luate în discuție. Propunerile noastre de rectificare au rezultat în urma consultării a numeroase volume de documente și a unor studii lingvistice sau monografii regionale, care aduc informații suplimentare și propun ipoteze și chiar rezolvări etimologice diferite. Unele dintre soluțiile noi prezentate aici sunt rezultatul cercetărilor colectivului de toponimiști de la Iași în timpul redactării *Micului dicționar toponimic al Moldovei* (MDTM I_{1,2}).

Lucrarea lui Iorgu Iordan este rezultatul a ceea ce se poate numi „cercetare de birou”, fiind fundamentată pe câteva materiale de referință publicate până la data apariției ei, între care *Marele dicționar geografic al României*, alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe de George Ioan Lahovari, General C.I. Brătianu și Grigore G. Tocilescu (5 volume, 1898–1902), *Dicționarul topografic și statistic al României*, realizat de D. Frunzescu (1872), *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, de C. Martinovici și N. Istrati (1922), diverse publicații oficiale care inventariază numele de localități din România, dar și studiile lui N. Drăganu, G. Kisch, E. Petrovici (v. Iordan 1963: 14–15). Prin urmare, fără efectuarea anchetelor de teren era de așteptat ca, din marea masă a toponimelor analizate, unele etimologii să fie improbabile sau eronate. De altfel, stabilirea originii unor nume de locuri de pe teritoriul României rămâne dificilă sau chiar imposibilă din cel puțin două motive: în primul rând, din cauza sărăciei fondului de documente vechi, care să ofere informații despre întemeierea satelor și despre proprietarii acestora, la care se adaugă numărul redus, până în secolul al XIX-lea, al hotarnicilor bogate în toponime minore; în al doilea rând, improbabilitatea unor etimologii toponimice este generată de lipsa anchetelor toponimice de teren.

În aceste condiții, în cazul multor toponime nu se poate afirma fără drept de tăgadă dacă la baza lor stau antroponime sau entopice, din cauza faptului că există nume de persoană formate de la apelative de la care se puteau forma direct și toponime. În astfel de situații, doar coroborarea datelor istorice, geografice și lingvistice poate conduce la stabilirea etimologiei toponimice corecte. De exemplu, *Copoul* (județul Iași), considerat de Iordan toponim descriptiv cu baza în entopicul *copou* „înălțime lată și întinsă” (Iordan 1963: 34), are, de fapt, la origine supranumele maghiar *Kopó* „copoi” (atestat ca nume de persoană la 1237–1240 în forma *Copou*; MDTM1: 94¹). Toponimul *Nadișa* (județul Bacău) este inclus de Iordan în categoria topograficelor care evocă natura terenului, cu originea în adjectivul maghiar *nádas* „de trestie, acoperit cu trestie” (Iordan 1963: 103). Documentele istorice relevă, însă, existența boierului Ion *Nadeșu*, căruia Ștefan cel Mare îi întărește la 1497 satul Nadeșa (MDTM1: 280), infirmând astfel baza apelativică a acestui toponim. Pentru *Tulnici* (județul Vrancea), Iordan indică ca etimon apelativul *tulnic* (Iordan 1963: 534), fapt contestat atât istoric (etimonul este, de fapt, numele de persoană *Tulnic*, atestat la 1662 într-un act prin care domnitorul Eustratie Dabija confirmă o vânzare în târgul Iași, act în care este menționat un Ursu *Tulnic*; MDTM1: 423), cât și lingvistic (o bază descriptivă ar fi condus la forma de plural *Tulnicele*; în plus, în zonă se folosește doar sinonimul *bucium*). În cazul toponimului *Năruja* (județul Vrancea), lingvistul invocă etimonul maghiar *nyires* „mestecăniș” (Iordan 1963: 80), motivul fiind că în zonă „existau în trecut mesteceni” (Conea 1993: 168). Dar această bază apelativică „nu putea genera în română o formă cu ș final sonorizat (cf. *Mireș* și *Nireș* din Ardeal) și cu grupul inițial *n + j* menținut nepalatalizat” (MDTM₂: 200), cauză pentru care sa propus ca etimon „tema substantivală baltosl. *ner* ‘adâncitură; (râu) adâncit’ cu suf. sl. *uža* (< v. sl. *ugja*), motivat de aspectul

¹ Atestări, precum și o discuție critică asupra propunerilor etimologice referitoare la acest toponim sunt prezentate în Ciubotaru 2021: 234–235.

cursului de apă, o vale foarte îngustă cu numeroase chei” (*ibidem*). Menționăm aici și cazul *Zeletinului* (județul Bacău), cu precizarea că etimonul propus de Iordan, anume adjectivul slav *zelen* „verde” (Iordan 1963: 134) nu explică și finala hidronimului. Considerăm că o soluție etimologică satisfăcătoare este oferită în MDTM₁ (456): derivat vechi bulgar de la hipocoristicul **Zelęta* (> bg. **Zeleta*) cu sufixul adjectival *inŭ*, atașat de obicei la teme antroponimice terminate în *-a* pentru realizarea acordului cu entopicul masculin *potok* „pârâu”.

Uneori, nici anchetele la fața locului nu vor putea elucida controversese etimologice, pentru că toponimele sunt vechi, motivația a fost dată uitării, e posibil ca numele de persoană respective să nu se mai regăsească în acea comunitate sau ca entopicele să nu se mai potrivească stării actuale a terenului (pentru obținerea unor suprafețe cât mai mari de teren agricol, de exemplu, au fost tăiate păduri, au dispărut poieni, curături, lunci, au fost secate bălți și mlaștini, au fost nivelate terenuri, inclusiv movile etc.). Astfel de exemple ar putea fi *Bobeica*², *Braniște*, *Poiana*, *Movila*, *Laza*, *Ponor* etc., formate de la entopicele omonime sau de la antroponime.

De altfel, enumerând toponime formate de la sinonime ale termenului *pisc*, însuși Iorgu Iordan atrage atenția într-o manieră ușor hazlie asupra acestor dificultăți: „Putem pune aici, cu mai multă sau mai puțină șansă de a nimeri adevărul, toponimice de tipul: *Cioc...*, *Ciocănea*, *Ciocăinari*, *Ciocănești*, *Ciocălăul...*” (Iordan 1963: 40). Însă, atragem noi atenția, toponimele *Ciocănești*, *Ciocăinari* nu doar că sunt personale, ci au la bază antroponimul *Ciocan*, nu apelativul *cioc*. În cazul satului *Ciocănești* (județul Suceava), documentele vin în sprijinul afirmației noastre: etimonul este numele de familie *Ciocan*, atestat în zonă încă din 1775, fiind frecvent în sat chiar și în prezent (MDTM₁: 85). Pentru *Ciocăinari*, chiar lingvistul spune că „nui totuși exclus să avem a face cu un derivat în *ar* de la *ciocan*, însemnând «cel care face ciocane sau lucrează cu ciocanul»” (Iordan 1963: 414). Pentru toponimul *Ciocălăul*, lingvistul Dumitru Loșonți indică apelativul *ciocălău* „vârf, ridicătură” (Loșonți 2000: 40), însă noi considerăm că nu poate fi exclusă, în unele cazuri, nici originea antroponimică, și anume o poreclă *Ciocălău*, așa cum probabil și *Ciocănea* sa format tot de la o poreclă.

Consultarea documentelor de arhivă este o etapă esențială în stabilirea etimologiilor toponimice corecte, astfel putând fi combătute uneori soluții etimologice aparent indubitabile pentru toponime considerate transparente. De exemplu, în cazul toponimului *Cuca*, care desemnează un sat în comuna cu același nume din județul Galați, dar și o movilă și o pădure de lângă acesta, și care este inclus de Iordan printre toponimele formate de la entopicul *cucă* „(vârf de) deal” (Iordan 1963: 35), menționarea, la 1448, a sintagmei *Fântâna lui Cucu* conduce la schimbarea etimologiei, fiind deci vorba despre un toponim personal, format de la antroponimul *Cucu* și sufixul moțional *a*, pentru a se acorda cu entopicul *movilă* (MDTM₁: 109).

² „Dacă apare ca firesc faptul că oronime din Moldova, precum *Bobeica*, se găsesc în aria entopicului *bobeică*, regula poate fi perturbată de existența unor familii *Bobeica/Bobeică* în Oltenia, de pildă, unde nici entopicul, nici toponime corespunzătoare nu sunt cunoscute, dar ar putea fi oricând create” (Ciubotaru 2007–2008: 102).

O altă deficiență identificată de noi în lucrarea *Toponimia românească* este încadrarea unor toponime cu sufixe moșionale în subcapitolul dedicat numelor de locuri formate de la antroponime feminine. Iorgu Iordan constată că acestea din urmă „sunt mai numeroase decât neam aștepta” (Iordan 1963: 179) și, chiar dacă știe că „derivatele cu sufixele *esaa* și *esaa* pot însemna și «soția lui N.», dar și «moșia (proprietatea etc.) lui N.», după împrejurări pe care nu le putem stabili întotdeauna” (Iordan 1963: 179), lingvistul le înșiruie pe toate la aceeași categorie. Așadar, alături de prenume feminine precum *Agnita*, *Dochia*, *Elisabeta*, *Florica*, *Ileana*, *Irina*, *Iulia*, *Viorica*, care au căpătat funcție toponimică, apar consemnate laolaltă atât nume maritale, cât și nume masculine derivate cu sufixe moșionale pentru realizarea acordului cu un entopic feminin: *Agapia*, *Arghira*, *Basarabasa*, *Mirolava*, *Nicolina*, *Argetoaia*, *Boroșoaia*, *Brăhăjoaia*, *Burcioaia*, *Oțetoaia*, *Zbieroaia*, *Boziana/Bozianca*, *Balomireasa*, *Călimăneasa*, *Manoleasa*, *Cojeasca*, *Odobasca*, *Mileanca* etc. Totuși, categoria numelor de locuri formate de la antroponime feminine ar trebui să fie mult mai puțin reprezentată în raport cu cea a toponimelor care au la bază nume de persoană masculine, deoarece „bărbații erau, de regulă, fondatorii sau stăpânii satelor, boieri și răzeși” (Ciubotaru 2007–2008: 109). Pe lângă rolul de sufixe maritale, sufixele *oaia*, *esaa*, *esaa* au intrat adesea în componența unor derivate toponimice care desemnau moșii sau obiecte geografice de gen feminin. De exemplu, în cazul toponimului *Boroșoaia* (județul Iași), documentele arată că un sat Boroseni (atestat la 1579 – DRH, A, VII: 340 și consemnat la 1693 și cu forma *Boroșești* – Caproșu 2000: 52), care a fost numit de la un antroponim maghiar *Boroș* cu sufixele colective *eni* și *ești*, exista în secolele XVI–XVII lângă actuala localitate Boroșoaia. Abia în secolul al XIX-lea se consemnează documentar oiconimul *Boroșoaia*, desemnând un alt sat format pe moșia fostei localități *Boroseni/Boroșești* (MDTM₁: 52). Așadar, aici nu este vorba despre un antroponim feminin, ci de atașarea sufixului *oaia* la baza *Boroș* pentru a se realiza acordul cu entopicul *moșie*.

Cojeasca (județul Iași) este un alt exemplu de toponim considerat de Iorgu Iordan ca fiind derivat de la un antroponim feminin. În realitate, oiconimul *Cogeasca* este rezultat prin derivare regresivă de la numele mai vechi al satului, anume *Cogești* (format prin sufixare de la numele lui Ivan *Cogea*; DRH, A, XIX: 553–554; cf. MDTM₁: 89), iar nu de la un nume de femeie. La fel, forma *Odobasca* este derivată regresiv de la oiconimul *Odobești* (județul Vrancea) pentru acordul cu entopicul *moșie* (MDTM₁: 292–293). *Boziana* și *Bozianca* sunt derivate regresive de la *Bozieni* (județul Neamț) prin acord cu entopicul *apă* (MDTM₁: 59). *Mileanca* (județul Botoșani) a rezultat prin derivarea numelui *Milea* cu sufixul moșional *eanca*, pentru a se acorda cu entopicul *moșie* (MDTM₁: 268).

Ne oprim în treacăt și asupra câtorva toponime terminate în *a*, finală în baza căreia au fost catalogate în mod eronat de Iordan ca provenind de la antroponime feminine, deoarece argumentele documentare indică o altă ipoteză etimologică. De exemplu, *Arghira*, care desemnează un sat din Suceava (numit *Vlădești* în trecut), sa format, prin derivare cu sufixul moșional *a*, de la numele serdarului Grigore *Arghire* (fostul proprietar al moșiei Vlădești, care la 1832 era stăpânită de văduva sa, Maria Arghiroaia;

TTRM, I₁: 18; MDTM₁: 13). *Agapia* (județul Neamț) își are originea în numele unui călugăr *Agapie*³, care se spune că ar fi făcut din lemn schitul Agapia Veche pe la mijlocul secolului al XVIIlea (MDTM₁: 5). Hidronimul *Miroslava* (județul Iași) are ca etimon numele de persoană *Miroslav*, căruia i sa atașat sufixul moțional *a* pentru a se realiza acordul cu entopicul *vale* (MDTM₁: 271). Pe de altă parte, *Nicolina* nu sa format cu sufixul moțional românesc *a*, ci este un derivat vechi ucrainean de la numele *Mikola* cu sufixul adjectival *ina* (acordat cu *dolina* „vale” sau *voda* „apă”), care se atașă de obicei la nume de persoană cu tema în *a* (MDTM₁: 286).

O sinteză a acestor situații de sufixare a făcut Dragoș Moldovanu în introducerea la MDTM₁, toponimistul ieșean considerând că

sufixele moționale constituie principalul mijloc de creare a derivatelor toponimice, formând uneori veritabile pletore derivate. Astfel, moșia satului Sascut este numită *Sascuțoiaia*, *Sascuteana* și *Sascuteanca*; apa de lângă satul Bozieni este *Boziana* sau *Bozianca*. Avem a face, aici, cu derivate secundare, dar astfel de sufixe se folosesc în mod curent și pentru crearea derivatelor primare, d. ex. *oiaia* (*Poiana Vămeșoiaia*, de la numele *vameșului* Păun); *îța* (*Oprîșița*, valea lui *Oprîș*); *a* (*Arghira*, moșia serdarului Grigore *Arghir*; *Agapia*, mănăstirea călugărului *Agapie*; *Bucșa*, vale a lui *Bucșă*); *easa* (văile *Brăiasa* și *Ibăneasa*, de la numele boierilor *Brae* și *Iuban*). (MDTM₁: XV–XVI).

Desigur, nu toate exemplele indicate de Iordan sunt greșite. Intenția noastră este de a veni cu câteva îndreptări, acolo unde avem indicii probante. De exemplu, în cazul fostului sat *Zberoaia* din județul Iași, documentele istorice arată că este vorba, întradevăr, de un nume marital, cel al vornicesei Chirena *Zberea* (menționată la 1634, când nepoții Chirenei *Zberoaie* își împart proprietățile; DRH, A, XXII: 190; cf. MDTM₁, 455–456). La fel, *Brăhășoiaia* (județul Vaslui) are la bază numele de familie *Brahăș* (MDTM₁: 62), *Hamzoiaia* (județul Neamț) provine de la numele de persoană *Hamza* (MDTM₁: 202), *Manoleasa* (județul Botoșani) își are originea în numele de familie *Manole* (MDTM₁: 140) și *Năzărioiaia* (județul Bacău), în numele unui *Năzare*, fost proprietar al locului (MDTM₁: 281).

Unele explicații etimologice și, prin urmare, identificarea unor toponime ca fiind personale sau descriptive sunt sortite eșecului din cauza formelor greșite recuperate de lingvist din lucrărilor sursă. Iată exemplul hidronimului *Debruța* (din zona Târgului Neamț), „pentru care cf. v. slav. *dibrĭ* «vale, torent», rus. *debrĭ* «vale (într-o pădure), hăugaș»” (Iordan 1963: 48). Acesta a fost recuperat de Iorgu Iordan din MDG III: 91, însă în anchetele toponimice directe efectuate de noi în comuna Vânători-Neamț, cât și în registrele din arhiva primăriei comunei respective (cf. Butnaru 2011: 88) a fost găsită forma *Drehuța*, care desemnează atât acel curs de apă, cât și partea satului pe care o străbate; în *Atlasul Moldovei* (1892–1895) este notată forma *Valea Drăhufeți*

³ Primele atestări în documente redactate în limba română surprind forma cu antroponimul *Agapie*: *Mănăstirea de la Agapie* (DRH, A, XXVI: 449) și *Mănăstirea la Agapie* (Stoide 1935–1936: 8; cf. MDTM₁: 4).

(cu *e* velarizat). Credem că la baza hidronimului nu poate fi decât un nume de persoană *Drehuță*, atestat în limba română.

Includerea în categoria toponimelor descriptive a unor nume de locuri formate de la antroponime este pusă la îndoială uneori și de către Iordan, care atrage atenția, în unele situații, că acestea din urmă sunt sau pot fi „personale”, adică formate de la nume de persoană. Despre toponimul *Bujor(ul)*, de exemplu, considerat „topografic”, lingvistul spune că „ar putea fi, câteodată, identic cu n. pers. *Bujor*” (Iordan 1963: 62). În unele cazuri, Iorgu Iordan face abstracție de sufixele colective *ești* și *-eni*, specifice toponimiei personale, astfel încât în capitoul *Toponime care descriu forma sau aspectul exterior al locului* sunt incluse și oiconime precum *Hălăucești* (Iordan 1963: 20), *Pârjolești* (Iordan 1963: 23), *Limbăești* (Iordan 1963: 31), *Ciocănești* (Iordan 1963: 40), *Râpănești* și *Scăunești* (Iordan 1963: 43), *Stânculești* (Iordan 1963: 44) etc. Menționăm aici și exemplul fostului sat vasluian *Sălceni*, al cărui nume este motivat, după părerea lui Iordan, de vegetația locului (Iordan 1963: 100), fapt infirmat de existența boierului Toma *Salce*, care la 1495 cumpără „un sat pe Ialan, anume la Salce” de la Ion Budză (DRH, A, III: 123; cf. MDTM₁: 361). La fel, oiconimul *Broșteni* (județul Iași) este considerat descriptiv, fiind explicat prin trimitere la substantivul *broască*, când de fapt avem a face cu un toponim personal provenit de la numele de familie *Broască* (menționat la 1643, când Vasile Lupu le întărește vornicului Ghiorghe Moțoc și jupănesei sale părți „din sat din Broștén(i), unde au fostu Târgul Broștúi”, cumpărate de la Vasilie Broască și de la fetele popii lui Ștefan Broască (DRH, A, XXVII: 1; cf. MDTM₁: 65).

Un alt fenomen care îl conduce pe lingvist la ipoteze etimologice greșite și, implicit, la catalogarea unor toponime personale drept descriptive este atracția paronimică, care se manifestă atunci când o bază antroponimică este omofonă, total sau parțial, cu un apelativ: toponimul *Cârligi* (județul Neamț), provenit de la numele *Cârlig* (menționat la 1603, când Nastasiia, nepoata lui Cârlig, îi vinde logofătului Nicoară o ocină din satul Cârligi; DIR, A, XVII-I: 68; cf. MDTM₁: 82), este considerat de Iordan topografic în baza asocierii cu apelativul omonim. *Galbenii* (județul Vrancea), despre care lingvistul spune că este „un nume topic care arată o însușire a locului” (Iordan 1963: 114), are la origine supranumele boierului Nistor *Galbenul*, menționat ca Nistor Galbirul la 1546, când copiii săi vând „o bucată de pământ din hotarul Galbirilor” (DIR, A, XVI-I: 531; cf. MDTM₁: 181). Satului *Găurile* (județul Vrancea) i s-ar explica numele „din pricina găurilor în carei vârat” (Iordan 1963: 27), însă această ipoteză este contrazisă de documentele istorice, care atestă la 1779 un Vasile *Găure* din Găuri (MDTM₁: 184). În cazul toponimului *Mărăței* (județul Suceava), provenit de la numele *Mărat* (MDTM₁: 259), forma germanizată *Mereței* îl conduce pe Iordan spre un etimon greșit, anume diminutivul colectivului *meret* „loc cu meri”, sinonim cu *meriș* (Iordan 1963: 82). O bază apelativică diminutivală vede lingvistul și în cazul oronimului *Răiuț*, considerând că „avem a face cu un loc situat la o înălțime relativ mare, aproape, deci, de Dumnezeu” (Iordan 1963: 250). De fapt, toponimul nu este descriptiv, ci personal, provenind de la antroponimul *Răieț* (< bg. *Raio*) (MDTM₁: 343). Reținând doar semnificația bazei lexicale, Iorgu Iordan identifică greșit etimoanele și în cazul oiconimelor *Broșteni* (județul

Neamț), provenit de la numele lui Giurgea *Broască* (MDTM₁: 65), sau *Ciumulești* (județul Suceava), ce amintește de numele boierului *Ciumală* (MDTM₁: 87), considerând că aceste toponime fac trimitere la „locuitori ai unei regiuni bogate în broaște” (Iordan 1963: 61–62) sau la locuri bântuite de ciumă (Iordan 1963: 254).

În baza raportării la etnonimele corespunzătoare, Iordan încadrează în categoria toponimelor istorice o serie de nume de sate, care, după o documentare istorică și lingvistică, se dovedesc a fi formate, de fapt, de la baze antroponimice: *Liteni* (județul Suceava) provine de la numele de persoană *Litu* (Costăchescu 1931: 373; cf. MDTM₁: 240), nu de la etnonimul *lítean* „lituanian” (Iordan 1963: 277), *Podoleni* (județul Iași) are la bază compusul vechi ucrainean *po + dolëni* „(cei) de pe vale” (MDTM₂: 241) și nu numele oamenilor „originari din Podolia” (Iordan 1963: 280), *Secuieni* (județul Suceava) își are originea în supranumele *Secuianul*, menționat la 1507, când Bogdan al III-lea cel Orb le confirmă copiilor ceașnicului Iachim Săcuianul „un sat, anume Săcuianii de Jos, unde a fost Cozma” (DIR, A, XVI–I: 57; cf. MDTM₁: 369), iar *Tăuți* (județul Galați) amintește de numele lui Dragomir *Tăutul* (ale cărui fiice primesc la 1495 de la Ștefan cel Mare o întărire „pre a lor drepte ocini și moșii, anume pre satul Tăuții la Horince”, DRH, A, III: 304; cf. MDTM₁: 411–412) și nu de poporul slovac – prin apelativul maghiar *tót* „slovac”. De altfel, în cazul oiconimului *Tăuți*, Iordan expune atât posibilitatea provenienței dintrun antroponim, cât și ipoteza de a avea la bază „numele etnic însuși, care va fi existat, pe vremuri, ca atare și în limba noastră” (Iordan 1963: 289). Lingvistul nu a identificat nici pentru oiconimul *Ungureni* (județul Bacău) etimonul corect, anume supranumele panului Giurgiu *Ungureanul* (menționat la 1409, când Alexandru cel Bun îi confirmă „satul Ungureni, unde este casa lui” DRH, A, I: 34; cf. MDTM₁: 433), considerându-l un toponim descriptiv care arată originea locală (Iordan 1963: 302–304). Și oiconimul *Rufeni* (care desemna o mahala din Iași) este considerat istoric, lingvistul socotindu-l derivat de la numele de etnie *Rut(h)eni* (Iordan 1963: 283), deși în acest caz la bază stă tot un nume de persoană, anume *Rufă* (Ciubotaru II 2021: 14–15, unde se arată și că etnonimul *rut(h)eni* este un neologism împrumutat din germană, în limba română veche ucrainenii fiind desemnați exclusiv prin etnonimul *ruși/rusi*).

Forma de plural direct a numelor de locuri, explicată prin caracterul motivat semantic al bazelor antroponimice⁴, la indus uneori în eroare pe Iordan, care a inclus în categoria toponimelor „sociale”, care indică ocupația locuitorilor, și oiconime cu bază antroponimică confirmată documentar: *Faurii* (județul Iași), care are la origine un nume de persoană menționat la 1662 întrun document privitor la „nepoții lui Faur din Căuiești” (MDTM₁: 162), *Portarii* (județul Vaslui), care nu indică satul cu „meșteri care lucrează porți” (Iordan 1963: 229), ci are la bază supranumele *portarului* Oană Brudur (menționat la 1438, când Ilie I și Ștefan al III-lea îi întăresc satul Brudureștii de pe Vaslui, „unde este casa lui”; DRH, A, I: 268; cf. MDTM₁: 333), *Zlătarii*, pentru care Iordan reține doar explicația bazei lexicale „meșter (țigan) care se ocupă cu prelucrarea

⁴ Pentru mai multe exemple de acest fel, v. Moldovanu 1970.

aurului” (Iordan 1963: 231), făcând abstracție de etimonul antroponimic *Zlătariul*, un supranume menționat la 1438, când voievozii Ilie I și Ștefan al III-lea îi dăruiesc panului Mihail Oțel, pisarul domnesc, un sat în gura Dobranei „undi iaste Zlătariul” (DRH, A, I: 262; cf. MDTM₁: 457).

La capitolul *Psihologice* sunt încadrate toponimele care, în opinia lui Iordan, „exprimă [prin intermediul unei porecle] o reacțiune afectivă, o luare de poziție sentimentală din partea creatorilor lor, nu față de «loc», ci față de «om»” (Iordan 1963: 314). Autorul este conștient că adesea astfel de porecle nu vizează întreaga comunitate a unei localități, ci doar pe întemeietorul sau stăpânul acesteia („Dacă *Târzii* ne trimite, potrivit documentelor, la un stăpân de sat *Târziul*, de ce *Fripiți* sau *Netoți* nu sar explica tot așa?”), însă își asumă riscul echivocității etimologice, considerând că „amănuntul nu interesează prea mult” întrun studiu care „este (date fiind preocupările mele obișnuite), în primul rând, aș zice chiar exclusiv, lingvistic” (Iordan 1973: 314). Această ignorare deliberată a distincției între poreclele individuale și cele colective conduce în numeroase rânduri la avansarea unor ipoteze etimologice eronate cu tentă anecdotică. Menționăm în continuare câteva dintre aceste toponime catalogate în mod greșit ca „psihologice” pe motiv că descriu o particularitate fizică sau psihică a locuitorilor: *Bălțați* (județul Iași), *Bărboși* (județul Iași), *Blânzi* (județul Galați), *Buzați* (județul Bacău), *Costileva* (județul Suceava), *Ghebari* (județul Vrancea), *Deocheați* (județul Vrancea), *Speriați* (județul Vaslui), *Șchiopi* (județul Bacău), *Uscați* (județul Neamț) etc. Departe de a denumi comunități întregi de bărboși, buzați, șchiopi sau slabi, aceste toponime au la bază antroponime atestate fără dubiu de surse documentare: supranumele *Bălțatul* (MDTM₁: 32), supranumele judeului Neagu *Bărboșul* (MDTM₁: 33), numele boierului *Blândul*, menționat la 1528, când acestuia, fraților și verilor săi li se întărește „un sat pe Corod, anume Blânzii” (MDTM₁: 45), porecla stolnicului Mihul *Budzatul* (MDTM₁: 72), numele de persoană ucrainean *Kostylo* (MDTM₁: 102), numele de familie *Gheba* (al unor „milcoveni”, Ene și Toader, care la 1795 sau stabilit în Vrancea, unde au făcut secături în pădure înghebanduși astfel o moșie; MDTM₁: 187), numele de familie *Ochiul* (menționat la 1718, când răzeșul Ștefan Ochiul vinde ocina sa aflată „în deal la Deocheți”; MDTM₁: 290), numele *Speriatul* (atestat la 1429, când fiii vornicului Ion primesc „satul Spărietului”; MDTM₁: 382), supranumele *Șchiopul* (MDTM₁: 393), respectiv numele panului Ion *Uscatul* (MDTM₁: 434).

Printre etimologiile care trebuie revizuite sau completate se numără și cele ale unor toponime adesea minore, precum *Brodina*, toponim care este românesc, cu baza în entopicul *brodină* „vad” (vezi DA) și nu în slavul *brod* „vad” (Iordan 1963: 45), *Scaunele*, pentru care Iordan prezintă doar câteva legende (Iordan 1963: 43), fără a indica apelativele *scaun* „loc mai drept într-o pantă, terasă, platou” (Loșonți 2000: 212) și *scaune* „denivelări succesive pe o pantă” (Ciobotaru I 2001: 147, Loșonți 2000: 212–213) de la care provin unele toponime omonime, *Păcurari*, care nu întotdeauna are la origine apelativul *păcurar*, cu sensul de „cioban” ori „cel ce extrage sau vinde păcura” (Iordan 1963: 526), ci, așa cum se dovedește în cazul cunoscutei străzi ieșene, provine

de la un nume de persoană *Păcurar* (atestat la începutul secolului al XVII-lea în sintagma toponimică *Fântâna lui Păcuraru*; Ciubotaru I 2021: 240–241).

Specialiștii sau cititorii interesați de identificarea etimologiilor toponimice trebuie să aibă în vedere, așadar, și noile propuneri etimologice, apărute după publicarea lucrării *Toponimia românească*. Menționăm aici, spre exemplificare, câteva toponime majore, menite să stârnească și interesul publicului neavizat, ale căror rectificări etimologice erau, prin urmare, stringente:

Covurlui, un hidronim pentru care Iorgu Iordan indică etimonul cuman *kuw-ruluj* „vale seacă, pârâu sec” (Iordan 1963: 129), dar pentru care toponimistul Dragoș Moldovanu, întrun studiu dedicat hidronimelor de origine veche turcică, propune ca rezolvare etimologică derivatul peceneg **qovurluy* < **qoyurluy* < *quyur* „mic, neînsemnat” cu sufixul adjectival *luy*, acesta din urmă fiind specializat ca formant hidronimic (Moldovanu 2007–2008: 20). În același studiu se stabilește și etimologia *Oituzului*, anume compusul vechi turcic *aqtuz* „sare albă”, motivat de prezența sării în zona străbătută de acest râu (Moldovanu 2007–2008: 60), în lucrarea *Toponimia românească* discutându-se doar probabilitatea asocierii acestui toponim cu etnonimul *uzi* (Iordan 1963: 280).

Pentru hidronimul *Moldova*, Iordan propune în mod neinspirat etimonul *molid*, forma *Moldova* rezultând din **molidova*, prin sincoparea lui *i* neaccentuat (Iordan 1963: 478). Încercările etimologice în cazul acestui nume de apă sunt numeroase, însă reținem aici doar ipoteza propusă de Moldovanu 2003: 248, preluată și în MDTM₂: 190: compusul vechi germanic **Muldahwa* „râu cu maluri moi” (< *mulda* „pământ moale, nisipos” + *ahwa* „apă, râu”), antonimul lui **Steinahwa* „râul pietros”, numele fiind dat de triburile de taifali așezate pe cursul mijlociu al râului în secolele III–IV și fiind motivat de „caracteristica generală a albiei Moldovei, ale cărei componente geologice, după ieșirea din regiunea montană, sunt argilele, marnele, pietrișurile și nisipurile”.

Hidronimul *Suceava* este discutat de Iordan în paragraful toponimelor care au la bază apelativul *soc* (Iordan 1963: 101), lingvistul respingând etimonul ucrainean *sučava*, acceptat însă în MDTM₂: 306, unde este explicat prin derivare de la *sukati/sučiti* „a coti, a se întoarce” cu sufixul adjectival vechi *ava*, obișnuit în formarea de hidronime [„cea care cotește”].

Hidronimul *Trotuș* este încadrat în *Toponimia românească* în paragraful dedicat obiectelor geografice desemnate prin adjectivul *repede* sau prin sinonime ale acestuia, etimonul sugerat de Iordan fiind maghiarul *tartós* „durabil, perseverent” (Iordan 1963: 123). În MDTM₂: 343 se propune ca origine, e adevărat că tot sub rezerva probabilității, adjectivul latinesc *tortuosus* „sinuos, șerpuitor”.

Tema propusă de Iordan pentru hidronimul *Volovăț* este apelativul slav *vol* „bou”, însă în MDTM₂: 370 avansăm o altă ipoteză etimologică, anume un derivat vechi ucrainean de la *olicha/vilicha* „arin” cu sufixul compus *ovici* (cf. Moldovanu₂₀₀₅: LI), motivat de prezența arinilor în zonă.

După ce discută mai multe ipoteze etimologice avansate de specialiști pentru toponimul *Vrancea*, Iordan propune ca etimon, în continuarea ideii lui V. Bogrea,

numele de persoană *Vrancea* (derivat de la sl. *vran* „negru, corb” cu sufixul antroponimic *cea* < sl. *če* cu valoare diminutivală, ca în *Ivancea*, *Mihalcea* etc.; Iordan 1963: 535–536). În MDTM₂: 452 este propusă o altă soluție etimologică, anume derivatul vechi bulgar de la numele de persoană *Vranici* (< *vranū* „murg” + sufixul diminutival *iči*) cu sufixul posesiv *ja*, explicație care se aplică și în cazul toponimului croat *Vranče* (cf. Miklosich 1927: 207).

Departate de a urmări știrbirea integrității și valorii științifice a lucrării *Toponimia românească*, care este și va rămâne indiscutabil una dintre cărțile de capăt în domeniul cercetării onomastice, contribuția noastră are doar menirea de a evidenția stringența analizei interdisciplinare a etimologiilor toponimice, care presupune coroborarea datelor istorice cu informații de ordin geografic și lingvistic și, nu în ultimul rând, efectuarea de anchete toponimice. Fără îndeplinirea acestor criterii, identificarea etimoanelor unor nume de locuri poate fi supusă erorilor, aspect pe care lingvistul Iorgu Iordan îl conștientizează, dar pe care și-l asumă într-un studiu „care este (date fiind preocupările mele obișnuite), în primul rând, aș zice chiar exclusiv, lingvistic” (Iordan 1963: 314). Este de datoria noastră, însă, să identificăm greșelile de interpretare și să încercăm, pe cât posibil, să oferim publicului interesat alternative etimologice corecte.

Bibliografie

- Atlasul Moldovei*. 1892–1895. București: Institutul Geografic al Armatei, sc. 1:50000.
- Butnaru, D.Ș. 2011. *Toponimia bazinului hidrografic al Neamțului*. Iași: Alfa.
- Caproșu, I. 2000. *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Iași: Editura Dosoftei.
- Ciubotaru, M. 2001. *Oronimia și hidronimia din bazinul superior al Bârladului*. Iași: Demiurg.
- Ciubotaru, M. 2007–2008. Toponimie și zoonimie. Observații metodologice și distincții etimologice. *Anuar de lingvistică și istorie literară XLVII–XLVIII*: 101–111.
- Ciubotaru I–II 2021 = Ciubotaru, Mircea. 2021. „Misterele” onomastice ale Iașilor. București: Dark Publishing.
- Conea, I. 1993. *Vrancea. Geografie istorică, toponimie, terminologie geografică*. București: Editura Academiei Române.
- Costăchescu, M. 1931. *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare. I. Documente interne (1374–1437)*. Iași: Viața Românească.
- DIR, A = *Documente privind istoria României, A. Moldova*. 1951–1957. București: Editura Academiei.
- DRH, A = *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*. I–XXVII. 1975–2014. București: Editura Academiei.
- Iordan, I. 1963. *Toponimia românească*. București: Editura Academiei.
- Loșonți, D. 2000. *Toponime românești care descriu forme de relief*. Cluj-Napoca: Clusium.
- MDG = *Marele dicționar geografic al României, I–V*. 1898–1902. București: Stab. Grafic J.V. Socecu.
- MDTM₁ = Moldovanu, Dragoș (coord.), Daniela Butnaru, Dinu Moscal, Ana-Maria Prisacaru, Vlad Cojocaru (autori). 2014. *Mic dicționar toponimic al Moldovei (structural și etimologic)*. Partea 1. *Toponime personale*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- MDTM₂ = Moldovanu, Dragoș (coord.), Daniela Butnaru, Dinu Moscal, Ana-Maria Prisacaru,

- Vlad Cojocaru (autori). 2021. *Mic dicționar toponimic al Moldovei (structural și etimologic)*. Partea a 2-a. *Toponime descriptive*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Miklosich, F. 1927. *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen. Drei Abhandlungen*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Moldovanu, D. 1970. Legile formative ale toponimelor românești cu radical antroponimic. I. Formații de plural. *Anuar de lingvistică și istorie literară XXI*: 15–47.
- Moldovanu, D. 2003. Toponimia satului Gherăiești. În *Gherăiești. Un sat din ținutul Romanului*. Iași: Editura „Presa Bună”.
- Moldovanu, D. 2005. *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Moldovanu, D. 2007–2008. Hidronime de origine veche turcică în sudul Moldovei. *Anuar de lingvistică și istorie literară XLVII–XLVIII*: 9–28.
- Stoide, C.A. 1935–1936. Documente și regeste nemțene de la Dabija Vodă. *Anuarul Liceului de băieți din Piatra Neamț*: 145–181.
- TTRM, 11,2 = Moldovanu, Dragoș (coord.). 1991, 1992. *Tezaurul toponimic al României. Moldova*. 11,2. *Repertoriul istoric al unităților administrativ teritoriale (1772–1988)*. București: Editura Academiei.